

<https://doi.org/10.15407/uhj2025.01.049>
УДК 94:323.1]:325.83(477)“191/192”(092)

Іван ХОМА

кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини,
Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)
ivan.y.khoma@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4607-7065>

Михайло РОМАНЮК

кандидат історичних наук, завідувач відділу новітньої історії,
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів, Україна)
rmv.lviv@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9407-0066>

ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ І ДМИТРО ДОНЦОВ: ВІД СПІВПРАЦІ ДО НЕПОРОЗУМІННЯ

Мета — дослідити витоки, перебіг та результати співпраці Є. Коновальця й Д. Донцова. **Методологія.** Дотримано методологічних принципів науковості, історизму, критичності, неупередженості, системності, верифікації. Використовувалися методи досліджень: проблемно-хронологічний, ретроспективний, біографічний. **Наукова новизна.** Вперше в українській історіографії предметом окремого комплексного наукового дослідження стала співпраця Є. Коновальця та Д. Донцова від знайомства до останньої зустрічі. **Основні результати.** Є. Коновалець і Д. Донцов познайомились у Львові напередодні Першої світової війни. Осередками знайомства та періодичних зустрічей були факультет права й політичних знань Львівського університету, а також Український студентський союз, на II з'їзді якого в липні 1913 р. вони виступали з доповідями. Другий етап, це співпраця між Д. Донцовим та Є. Коновальцем, він припадає на травень 1918 — січень 1919 рр. Всі події відбувались у Києві. Д. Донцов допомагав Є. Коновальцеві та військовій формації

Цитування: Хома І., Романюк М. Євген Коновалець і Дмитро Донцов: від співпраці до непорозуміння. *Український історичний журнал*. 2025. № 1 (580). С. 49—64. <https://doi.org/10.15407/uhj2025.01.049>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2025. № 1 (580)

січових стрільців повернутись на військову службу в Українській Державі. За Директорії УНР Д. Донцов залишався в Києві. Гарантом безпеки для нього був Є. Коновалець. Після поразки Української революції 1917—1921 рр. Є. Коновалець та Д. Донцов зустрілись на початку 1922 р. у Львові. У цей рік їм вдалось відновити видання журналу «Літературно-науковий вістник», головним редактором якого став Д. Донцов. Після вимушеної еміграції Є. Коновальця до Західної Європи, на декілька років контакти з Д. Донцовим припинились. У кінці 1920-х рр. Є. Коновалець, готуючи створення Організації українських націоналістів, спробував через своє оточення залучити до ОУН Д. Донцова. Однак він категорично відмовився входити до складу організації і продовжив самостійно розвивати теоретичні засади українського націоналізму. Остання зустріч між Є. Коновальцем та Д. Донцовим відбулась у Парижі в березні 1934 р. Після неї якоїсь конструктивної роботи так і не було розвинуто. **Висновки.** Знайомство з Д. Донцовим відкрило Є. Коновальцю шлях до розуміння стану української справи в Росії. Початок співпраці припадає на державотворчі процеси в Києві під керівництвом П. Скоропадського. Цього разу Д. Донцов дуже розраховував на тверду проукраїнську позицію Є. Коновальця та січових стрільців. Одним з очевидних спільних досягнень стало відновлення видання журналу «Літературно-науковий вістник» у 1922 р. Напередодні та після створення ОУН Є. Коновалець дуже розраховував, що ідеологічний напрям в організації очолить Д. Донцов. Однак їм не вдалося порозумітись. Одночасно вони не перейшли межі, в результаті якої зазнало б розколу українське націоналістичне середовище. Попри те, що Д. Донцов не брав участі у створенні ОУН, Є. Коновалець і ПУН загалом визнавали, що його ідеологічні засади націоналізму відіграли ключову роль у створенні організованого українського націоналізму.

Ключові слова: Є. Коновалець, Д. Донцов, Р. Сушко, Д. Андрієвський, В. Мартинець, М. Сціборський, січові стрільці, «Літературно-науковий вістник», Українська військова організація, Організація українських націоналістів.

З початком російсько-української війни, а особливо після 24 лютого 2022 р., інтерес до державотворчих процесів та національно-визвольної змагання першої половини ХХ ст. суттєво зріс. Адже, опираючись на ці події, сучасні українські інститути влади, сили оборони та суспільство намагаються шукати правильних дій та рішень для діалогу між собою, розбудови Збройних сил України, комунікації з міжнародними партнерами, розробки прогнозів щодо поведінки ворога тощо. Позитивно, що на цей час в українській історіографії достатньо цілісно представлена доба державотворчих процесів та національно-визвольних змагань. До ключових постатей цього періоду відносяться Є. Коновалець та Д. Донцов, біографії яких не позбавлені уваги істориків. Однак відносини між ними не стали предметом окремого наукового дослідження.

Стан історіографії про відносини між Є. Коновальцем та Д. Донцовим визначають кілька праць Ю. Черченка. В першу чергу йдеться про статтю, де аналізуються декілька неопублікованих листів між Д. Андрієвським та Д. Донцовим [1]. На увагу заслуговує вступна стаття Ю. Черченка до збірника документів і матеріалів з історії ОУН. Автор аналізує листування між Є. Коновальцем та Д. Андрієвським щодо Д. Донцова 1927—1934 рр. [2, с. 8—11]. Про листування між Д. Андрієвським та іншими членами ПУН, де згадується Д. Донцов, Ю. Черченко пише в статті про фонд Д. Андрієвського в Архіві ОУН у Києві [3]. Відносини між Д. Донцовим та Є. Коновальцем у 1918 — на початку 1919 рр.

розкрито в монографії І. Хоми про січових стрільців [4]. Після революційні взаємини між Є. Коновальцем та Д. Донцовим відображено у праці О. Зайцева про львівський період життя та діяльності Д. Донцова [5]. Автор відзначає ключову роль Є. Коновальця у відновленні «Літературно-наукового вістника» та призначенні головним редактором журналу Д. Донцова. Помітне місце займають дані про контакти в 1930-х рр.

Щодо джерельної бази, то її репрезентують неопубліковані та опубліковані матеріали. Про студентську активність Д. Донцова та Є. Коновальця деякі матеріали зберігаються в Державному архіві Львівської області. Дані про наміри Є. Коновальця залучити Д. Донцова до створення та діяльності ОУН, можна знайти в листуванні між членами ПУН. Частина цих листів опублікована в збірниках документів, зберігається в архіві Осередку української культури та освіти в Вінніпезі (Канада), Архіві ОУН у Києві та інших архівах. Зокрема, більшість матеріалів з Архіву ОУН у Києві, де йдеться про Д. Донцова, надруковано у збірнику документів [2].

Є. Коновалець народжений, вихований та загартований суспільно-політичними процесами на українських землях Австро-Угорщини. Д. Донцов народжений, вихований та загартований революцією та репресіями в Росії. У 1908 р. змушений був покинути Росію, переїхав до Австро-Угорщини, де у Відні продовжив навчання в університеті на юридичному факультеті. У середині 1911 р. перебрався жити до Львова. Тут, з другого семестру 1911/1912 навч.р., продовжив навчання на факультеті права та політичних знань Львівського університету. Завершив студії в першому семестрі 1913/1914 навч. р., а диплом про те, що пройшов всі академічні курси — абсолювент отримав у квітні 1914 р.¹ Мабуть саме Львівський університет став місцем зустрічі Є. Коновальця та Д. Донцова.

На час переходу Д. Донцова на навчання до Львівського університету Є. Коновалець входив до Українського студентського союзу (УССоюзу), філії товариства «Просвіта» імені Маркіяна Шашкевича та Української націонал-демократичної партії (УНДП) [6, с. 265—269; 7, с. 101]. З архівних матеріалів, преси та наукових досліджень випливає, що Д. Донцов не долучився до цих організацій і не помітний у студентському громадсько-політичному житті Львова. У 1912 р. він одружився з Марією Бачинською [8, с. 20—21].

Вперше публічно у Львові Д. Донцов про себе заявив на I-му Всеукраїнському студентському з'їзді в липні 1909 р., у результаті якого було створено УССоюз. На цьому з'їзді він виступив із рефератом «Школа та релігія» [8, с. 21].

Д. Донцов взяв участь і в II Всеукраїнському студентському з'їзді, який проходив 2—5 липня 1913 р. у Львові. Одним із організаторів заходу був Є. Коновалець. Крім нього до оргкомітету входили М. Балицький, В. Бандарівський, П. Дідушок, О. Степанів та інші. Організатори під час роботи з'їзду планували приділити увагу відзначенню 40 річчя творчої діяльності Івана Франка [7, с. 102].

II Всеукраїнський студентський з'їзд урочисто розпочав роботу в середу 2 липня об 11-й год. у великій залі Народного дому у Львові. Зібралось до 500 студен-

¹ Державний архів Львівської області. Ф. 26. Оп. 15. Спр. 452. Арк. 115—116 зв.

тів зі Львова, Відня, Чернівців, Грацу, Кракова, Праги. Гостями з'їзду були голова Українського парламентського клубу К. Левицький, професори М. Грушевський, К. Студинський, С. Дністрянський, С. Томашівський та інші. З поляків був присутній публіцист Л. Кульчицький. У своїй промові побажав, щоб третій з'їзд проходив в українському університеті [9, с. 271].

З'їзд відкрив студент П. Дідушок, а головою з'їзду обрали студента В. Левицького. Далі голова зачитав привітання від українських молодіжних та студентських організацій з Санкт-Петербурга, Києва, Харкова та Одеси. Після обіду, 2 липня, першу доповідь на тему «Українська молодь за останні 40 літ на тлі діяльності Івана Франка» виголосив К. Заклинський. Другим виступив В. Котецький з доповіддю «Молодь російської України, її конструкція та завдання». Наступним слово взяв Я. Секела і запропонував від імені з'їзду відправити делегацію до І. Франка з вітанням з нагоди ювілею творчої діяльності від всього українського студентства соборної України. Останнім з резолюцією виступав Ю. Охримович, де відзначив зростання національної свідомості серед української молоді в Росії та висловив надію на об'єднання студентства в боротьбі за самостійність України [9, с. 271—272; 10, с. 4—5].

3 липня 1913 р. з'їзд розпочався з доповіді Д. Донцова «Українська молодь і теперішнє положення нації». Головний акцент був зроблений на тому, що політична програма російських ліберальних сил не дає підстави розраховувати на них у справі української автономії. Відповідно є потреба в програмі «політичного сепаратизму» від Росії. Сприятливою стає міжнародна політична ситуація, а саме антагонізм між Австро-Угорщиною та Росією загострюється. Отже, українська нація повинна бути готова перед початком нового конфлікту в Європі відігравати самостійну роль [9, с. 273—275; 10, с. 4—5].

Виступ Д. Донцова призвів до дискусії. Першим виступив С. Дністрянський, який відзначивши: «Ми у нашій визвольній боротьбі маємо нині до діла не лише з російським правительством, але майже з цілим російським суспільством... Щодо Австрії, то ми не маємо причини нею одушевлятися, але все таки в Австрії маємо можливість розвою... Тому мусимо ми вже задалегіть боротися щонайменше за сурогат державности, а сотворити його можемо тільки в Галичині...» [10, с. 4—5].

У дискусії взяли участь В. Пежанський, Я. Секела, М. Гаврилко, соціал-демократ Рибалка (мабуть це Л. Юркевич, який використовував псевдонім Рибалка), І. Чмола, П. Дідушок, К. Заклинський, Ю. Чайківський та інші. Зокрема, І. Чмола порушив питання про військову підготовку, яке з'їзд зустрів бурхливими оплесками. Проти мілітаризації молоді виступив С. Дністрянський. Не підтримав це питання і П. Дідушок. В. Пежанський висловив думку, що слід об'єднуватись навколо ідеї самостійності України, а не сепаратизму проти Росії. Ю. Чайківський наголосив, що тільки великі та агресивні заклики об'єднують маси, тому до народу треба йти з прапором самостійності України [10, с. 4—5].

Д. Донцов дискутував з учасниками, особливо з Рибалкою, який відзначив, що українські соціал-демократи не прагнуть реалізовувати самостійності України, лише деякі представники українського міщанства в Росії визнають ідею

самостійності [9, с. 273—275; 10, с. 4—5]. Резолюції запропоновані, після виступу Д. Донцова, окрім однієї, було одноголосно підтримано учасниками з'їзду. 12 голосів було висловлено проти резолюції про військове виховання [11, с. 81]².

4 липня роботу з'їзду відкрив виступ Є. Коновальця про університетську справу. На основі виступу Є. Коновалець окремо підготував резолюцію про прагнення відкрити український університет. Ця резолюція була прийнята одноголосно [11, с. 82]³.

Після обіду студентський з'їзд відвідав Іван Франко, його урочисто привітали, він виступив з промовою і залишився слухати виступ наступного доповідача. Ним був Я. Секела з доповіддю про «Національне виховання». Резолюції по цій доповіді були підтримані більшістю голосів. Увечері відбувся бенкет у приміщенні «Народної гостинниці» [12, с. 2].

5 липня до обіду з'їзд продовжив роботу. Закрив його В. Левицький. Заспівали пісню на слова І. Франка «Не пора, не пора, не пора москалеві й ляхові служити!» і розійшлися на обід. Ще в рамках Студентського з'їзду було вшановано А. Коцка біля його могили. Тут промову виголосили М. Грушевський і студент С. Біляк [13, с. 2].

Мабуть у той час Д. Донцов не особливо звернув увагу на доповідь Є. Коновальця. Натомість на Є. Коновальця виступ Д. Донцова справив враження. С. Шах, якому вдалось зафіксувати спогади Є. Коновальця, пише, що студентський з'їзд «відбився у тривкій пам'яті Є. Коновальця. На конгресі він зустрівся безпосередньо з гуртком молодих політичних емігрантів із Східної України, чи як тоді говорили, з групою «закордонців», а саме з Андрієм Жуком, Миколою Залізнякам, Маріяном Меленевським та Дмитром Донцовим». Далі за даними С. Шаха, Є. Коновалець згадував: «Контакт і знайомство з людьми того кругу дали мені щойно змогу зрозуміти гаразд принцип соборности України і кермувати ним опісля як основною засадою у моїй дальшій праці» [14, с. 88].

Після цієї події, не вдалось знайти документального підтвердження, щоб Є. Коновалець та Д. Донцов пересікалились на якихось громадсько-політичних заходах до початку Першої світової війни.

Наступного разу Є. Коновальцю та Д. Донцову довелося зустрітись вже в столиці Української Держави Києві в травні 1918 р. Це час після державного перевороту 29 квітня 1918 р., коли було усунуто Центральну Раду та проголошено гетьманську владу на чолі з П. Скоропадським. Очолюваний Є. Коновальцем 1-й полк січових стрільців відмовився присягати на вірність гетьману. Натомість Д. Донцов, якого 24 травня 1918 р. було призначено директором бюро преси при Міністерстві внутрішніх справ [15], намагався переконати Є. Коновальця та Стрілецьку раду продовжити службу. Для цього, на прохання Д. Донцова, Є. Коновалець організував зустріч з січовими стрільцями. За словами одного з учасників, Р. Дашкевича: «Зібралось біля 30 старшин. Д-р Донцов говорив довго, що Скоропадський

² Там само. Ф. 296. Оп. 1. Спр. 49. Арк. 1—4.

³ Там само. Арк. 5—6.

є гетьманом, визнаним німцями. Це доконаний факт, проти якого нічого не можна зробити, тож Стрільці повинні із цим погодитися і затримати полк СС. Далі заявив, що гетьман ставиться прихильно до СС, цінить їхні бойові заслуги в боях у Києві і поза Києвом. СС згідно з бажанням гетьмана лишилися б у Києві, а може стали б і його прибічною гвардією. Стрілецькі старшини прийняли д-ра Донцова і його намови дуже холодно. Нарада не довела нічого» [16, с. 55].

Через місяць Є. Коновалець, який на той час очолював Головну раду галицьких, буковинських та угорських українців у Києві, вирішив таки відновити військову формуацію січових стрільців. На цьому шляху одним з тих, хто почав допомагати в цій справі був Д. Донцов. 11 липня 1918 р. Є. Коновалець звернувся до Д. Донцова, щоб той посприяв в організації зустрічі з гетьманом у справі відновлення формування січових стрільців, попередньо подавши відповідне звернення прем'єр-міністру Ф. Лизогубу [17, с. 36; 18, с. 229].

25 липня відбулась зустріч з Д. Донцовим. Крім Є. Коновальця, були присутні Р. Сушко та Ю. Чайківський, які представляли стрільців 2-го Запорізького полку під командуванням П. Болбочана. Чергова зустріч, — за словами Д. Донцова, — відбулась з Ю. Чайківським 27 липня, який повідомив, що гетьман погодився зустрітись з представниками стрілецької команди, і тому обговорювали, «як мають там триматися» [17, с. 45, 47]. Побачення з гетьманом відбулась 29 липня, про яке 30 липня Д. Донцов писав: «...був у мене Чайківський. Сказав, що гетьман прийняв їх добре, обіцяв зробити до трьох днів все». Через день Д. Донцов знову зустрівся з Ю. Чайківським та Р. Сушком, які говорили, що перепорою є міністерство військових справ, і тому «Просили щось зробити, щоб рішення прискорити» [17, с. 48, 50]. Крім того, Є. Коновалець повідомляє, що паралельно проводились переговори з німецьким командуванням [19, с. 12].

Вважається, що 23 серпня гетьман видав наказ про формування стрілецької військової частини під назвою «Окремий загін січових стрільців» [17, с. 49; 20, с. 129; 21, с. 373].

У першій декаді вересня 1918 р. була спроба зірвати формування відновленої формації січових стрільців. Зокрема, 6 вересня в штабі Окремого загону січових стрільців заарештували Є. Коновальця та понад 30 стрільців [17, с. 60; 22]. Зі спогадів заарештованого стрільця В. Мартинця, Є. Коновальцю вдалося втекти з німецької комендатури [23, с. 23]. Цього ж дня він по допомогу з вирішення проблеми звернувся до Д. Донцова [17, с. 65].

Відомо, що після відновлення січових стрільців, проросійські сили не тільки спровокували арешти січових стрільців, але і не дозволили розміститись в Києві. Місцем розташування Окремого загону січових стрільців стала Біла Церква. Одним з лобістів питання передислокації до Києва був Д. Донцов. 18 жовтня по цьому питанню він був на прийомі в гетьмана [17, с. 80]. Однак, загін січових стрільців до антигетьманського повстання залишався у Білій Церкві.

Напередодні повстання Є. Коновалець зустрічався в Києві з Д. Донцовим. Зокрема, ця зустріч була 15 листопада, але перед цим, Є. Коновалець відвідав П. Скоропадського: «Пам'ятного 15 листопада 1918 р., після проголошення ма-

ніфесту й складення московського кабінету, я пішов ще раз на власну руку до Гетьмана й поставив йому такі побажання: 1) відкликання маніфесту; 2) скликання національного конгресу, що його планував Український Національний Союз...; 3) розформування російських добровольчих дружин; 4) перенесення січових стрільців з Білої Церкви до Києва. Зі свого боку обіцяв я Гетьманові, що ще в останньому моменті пороблю старання в Українському Національному Союзі, щоб проєктований ним національний конгрес не виступав проти особи Гетьмана. Гетьман відмовив, розвів руками й сказав, що не в силі вдіяти... Тоді я заявив, що складаю з себе перед Гетьманом відповідальність за подальший хід подій, бо вважаю становище, яке склалося, суперечним основним ідеям Січового Стрілецтва». Інакше кажучи, пропонував П. Скоропадському очолити національний рух. Після розмови з гетьманом, Є. Коновалець зустрівся з Д. Донцовим і С. Шеметом, лідером хліборобів-демократів, які категорично засудили дії гетьмана. Ввечері 15 листопада Є. Коновалець з В. Винниченком виїхав до Білої Церкви, де 16 листопада розпочалось повстання [19, с. 20].

Під час антигетьманського повстання Д. Донцов перебував у Києві. Не виїхав з міста і після приходу до влади Директорії. У місті відбулася низка гучних арештів попередніх державних діячів. Зокрема, арештували колишніх міністрів Української Держави С. Гербеля, В. Рейнбота, А. Ржепецького, а також київського митрополита Антонія та інших. Їх підозрювали в державній зраді. Деяко пізніше заарештували єпископа Євлогія та кількох православних священників [17, с. 87]. В офіційному поясненні інформаційного бюро при Директорії сказано, що «арешт митрополита Антонія та архієпископа Євлогія позбавлений всякого церковного ґрунту, ...а виключно за політичну діяльність. Їх відвезено до Галичини, де вони знаходяться в монастирі під домашнім арештом» [24, с. 2]. Під загрозою затримання перебував і Д. Донцов. Однак, з його слів, запобігти арешту допоміг Є. Коновалець [17, с. 126].

Залишаючись у Києві, Д. Донцов продовжував комунікувати з Є. Коновальцем. На тлі кризи влади Директорії, відновлення більшовицької агресії проти УНР, дезорганізації армії та міжнародної ізоляції, 5 січня 1919 р. Д. Донцов ініціював зустріч з Є. Коновальцем, М. Міхновським та В. Шеметом. Цю зустріч він зафіксував у щоденнику та передав такими словами: «В усім, що ми почули, бриніла якась тривога. Підтекст (у Є. Коновальця — *Авт.*) був: немає з ким будувати державу. Коновальцеві вирвалося характеристичне признание: “З соціалістами держави не збудувати!”. Всі ми прийшли до одної думки: середина не є життєвою. Прийде або — большевизм, або — тверда рука. Обіцяв полковник обговорити все з найбільш міродатною особою і подати йому до відома наші пляни. Думаю, що в суті річі аргументація Коновальця була така: для військової диктатури потрібно війська, а військо...» [17, с. 126].

Тут йдеться про те, що вони обговорювали питання встановлення військової диктатури. Паралельно це питання обговорювала Стрілецька рада Осадного корпусу під командуванням Є. Коновальця. У центрі уваги перебували В. Винниченко та С. Петлюра. По черзі їм було запропоновано до початку роботи Тру-

дового конгресу, встановити одноосібну владу для структуризації політичного простору, адміністративної вертикалі, прийняття швидких рішень в умовах війни тощо. Однак, ні В. Винниченко, ні С. Петлюра не погодились на певний час одноосібно очолити державотворчий процес. Не підтримала цю пропозицію і Державна рада УНР 16 січня 1919 р. [4, с. 142—143].

Після січня 1919 р. Є. Коновалець та Д. Донцов знову зустрілись лише на початку 1922 р. у Львові. Є. Коновалець повернувся до Львова в липні 1921 р., а Д. Донцов на початку 1922 р. Цього разу Є. Коновалець очолював нелегальну революційну Військову організацію (ВО). Одночасно займався і легальною діяльністю, був секретарем філії товариства «Просвіти» імені Маркіяна Шашкевича та членом політичної ради Української народно-трудової партії. Одним із напрямів його діяльності стала робота над створенням серйозного періодичного видання. Оскільки відкрити нове було складно, тому вирішили працювати над відновленням «Літературно-наукового вісника» («ЛНВ»). Начальна команда ВО доручила займатись цією справою Ю. Полянському, який працював у музеї НТШ. До роботи над відновленням видання він долучив працівників НТШ і Української видавничої спілки В. Гнатюка та В. Дорошенка [25, с. 51].

На головного редактора «ЛНВ» запросили Д. Донцова. 10 квітня 1922 р. Є. Коновалець писав А. Мельнику, що 1 травня у Львові почне виходити «ЛНВ», головним редактором буде Д. Донцов. Далі зазначає, що він таки добився свого, але просить цю інформацію не розголошувати [26, с. 402].

«ЛНВ», під порядковим номером 76, вийшов у видавництві Українська видавнича спілка вчасно. До редакційного комітету увійшли М. Галушчинський, Є. Коновалець, Ю. Павликовський, І. Раковський, В. Дорошенко та В. Целевич. Однак, Є. Коновалець не хотів, щоб його зазначали в журналі, як члена редакційної колегії [25, с. 51].

Очевидно в цій ситуації дались в знаки добрі відносини між Є. Коновальцем та Д. Донцовим, що склались у 1918 р.

До листопада 1922 р. Є. Коновалець залишався у Львові та продовжував активно легально та нелегально працювати. Очевидно, що періодично зустрічався з Д. Донцовим для обговорення та вирішення справ, пов'язаних зі спільним проектом «ЛНВ». Однак, нам не відомі документально зафіксовані якісь контакти між ними впродовж 1922 р.

Зі спогадів І. Кедрина-Рудницького слідує, що Є. Коновалець був дуже невдоволений першими числами «ЛНВ»: «Вони не мали ясного обличчя і, за висловом Коновальця, пропагували “хлопоманство”. Він інспірував мене написати в “Ділі” критичні зауваги. Відколи ж Донцов видав свій “Націоналізм” і став насправжнім духовим диктатором галицької молоді, Коновалець нарікав, що Донцов у кожній справі мусить бути фанатиком і егоцентриком... коли не брати Донцова таким, яким він є, і з цим миритися, то він стане відразу фанатичним противником» [27, с. 383].

Після вимушеної еміграції Є. Коновальця закордон, до Львова він вже не повернувся. Д. Донцов залишався у Львові до початку Другої світової війни.

На час переїзду Є. Коновальця в еміграцію, відносини з Д. Донцовим залишались добрими. Д. Донцов ще долучився до утвердження позитивної репутації про військову формуцію січових стрільців, якою командував Є. Коновалець у 1918—1919 рр. Це він зробив опублікувавши в 1923 р. аналітичну статтю «Наша політична думка і стрілецтво». Автор спробував пояснити факт появи та феномен наддніпрянського стрілецтва на тлі інших національних сил [28, с. 32—35].

Черговим етапом, коли міг розвинутих новий зміст відносин між Є. Коновальцем та Д. Донцовим, можна вважати 1927 р. У цей час в еміграції розвивався процес об'єднання українських націоналістичних організацій. Ключову роль у цьому процесі відігравав Є. Коновалець, який хотів бачити частиною цієї справи і Д. Донцова. Хоча не всі учасники об'єднання націоналістичних організацій готові були бачити поруч Д. Донцова [5, с. 170].

Характерно, що Є. Коновалець на пряму не комунікував з Д. Донцовим, а доручив вести переговори Д. Андрієвському, В. Мартинцю та М. Сціборському. Не відомо чому Є. Коновалець не вів самостійно переговори з Д. Донцовим. Сучасні дослідники схильні вважати, що на подальші відносини між Є. Коновальцем та Д. Донцовим вплинуло припинення фінансування часопису «Заграва» в 1924 р. [2, с. 7; 34].

На контакти з Д. Донцовим члени ПУН почали виходити в кінці літа 1927 р. Приводом було запрошення до публікації статей в журналі «Національна думка», який виходив з початку 1927 р. Однак, Д. Донцов був категоричним і відмовився дописувати до журналу, запрошував об'єднуватись і підтримувати «ЛНВ» [5, с. 170].

Є. Коновалець не покидав надії переконати Д. Донцова приєднатись до них. У грудні 1927 р. В. Мартинець приїхав до Львова. Йому вдалось зустрітись з Д. Донцовим. Однак, він не виявив зацікавленості та відмовився від подальшої співпраці. Зі слів В. Мартинця Д. Донцов тримав образу на Є. Коновальця за припинення фінансування журналу «Заграва» [23, с. 225—230].

Далі з Д. Донцовим вів переговори Д. Андрієвський. Йому також не вдалось переконати Д. Донцова долучитись до створення єдиної націоналістичної організації. 9 червня 1928 р. Д. Андрієвський у листі до Є. Коновальця інформував про наслідки: «В нашій листованні з ним, що правда не дуже обширній, його нехить до нашого почину дуже виразна. Я так розумію становище Донцова, що у него вислизає ґрунт з під ніг. І тому винне не Діло чи Заграва, але ми з Розбудовою і організаційними заходами. Виходить ніби ми узурпували «винахід» Донцова, власне націоналізм, а його відопхнули. Фактично він сам пропустив слушний момент стати з нами в одну лаву, а нині є дезорієнтований. Гадаю, що ми не повинні давати зброю в руки нашим противникам і творити фронт проти Донцова. Хай він робить помилки і себе дискредитує в очах молоді, коли йому се потрібно» [2, с. 91].

Попри все Є. Коновалець сподівався, що згодом Д. Донцов змінить свою позицію і приєднається до проводу організованого націоналізму. Зі слів Є. Коновальця, впевненість давало те, що він таки націоналіст, а тому «раніше або пізніше буде він в нас...» [2, с. 100].

Зі спогадів І. Кедрина-Рудницького, Є. Коновалець завжди ставився до Д. Донцова критично, але «шанував ту рису світогляду Донцова, яка ніколи не змінювалась: ворожість супроти Росії. І він визнавав, що Дмитро Донцов — індивідуаліст із блискучим публіцистичним стилем» [27, с. 382].

До спілкування з Д. Донцовим був залучений і Р. Сушка, який мав можливість бачитися з ним у Львові. Однак, це не допомогло налагодженню стосунків [29, с. 91].

Д. Донцова запрошували дописувати і до націоналістичного журналу «Розбудова нації», який почав виходити в 1928 р. З цього приводу з ним переписувався Д. Андрієвський, який запевняв, що організований український націоналізм поділяє його ідеологічні націоналістичні засади. Однак, Д. Донцов знаходив потрібні йому слова, щоб вказати на те, що ПУН відхиляється від його доктрини «Націоналізму». Забороняв згадувати його прізвище в інформаційних матеріалах ПУН, щоб його не пов'язували з проводом [5, с. 172—175].

25 серпня — 1 вересня 1928 р. у Берліні проходив з'їзд ПУН. Серед багатьох питань, які обговорювали, не минули і Д. Донцова. Щодо нього то було прийнято рішення організувати зустріч на нейтральній стороні та спробувати знайти аргументи для того, щоб він публікував статті у міжнародних виданнях ПУН [30, с. 78—79].

Після з'їзду ПУН, з Д. Донцовим таки не вдалось вийти на діалог, зустрітись та залучити до процесу об'єднання націоналістичних сил. Натомість він назвав ПУН «галицько-ундівською комбінацією» [29, с. 94].

Під кінець 1928 р. терпіння пропало і в Є. Коновальця. У листі до Д. Андрієвського від 13 листопада 1928 р., Є. Коновалець аналізуючи стан написання доповідей на конгрес, згадав і Д. Донцова. Остаточно дав зрозуміти, що на його участь у конгресі не слід розраховувати. У передостанньому абзаці написав: «Про Донцова нічого нового написати Вам не можу. Це або хворий маньяк або зла людина яка має свої спеціальні цілі. Інакше його поступовання пояснити не можу»⁴.

Після створення ОУН, середовище ПУН та керівництво на Галичині спостерігали за творчою діяльністю та впливом на молодь Д. Донцова. Зокрема на нараді ПУН в квітні 1930 р. при обговоренні питання про український націоналізм на Галичині, зазначено, що серед молоді має великий вплив Д. Донцов, але в практичній частині діяльності він їм не може дати нічого [31, с. 292—293]. Члени ПУН час від часу обмінювались з ним листами провокативного змісту [5, с. 178—180].

На початку липня 1930 р. на черговій нараді ПУН знову згадували Д. Донцова. Йшлося про те, що він дописався до появи українських націоналістів, але їх не визнає. Тому на нараді було визначено, що одним із завдань ОУН є «дати Україні десять, двадцять, сотню Донцових, що били б молотом по душах і виховували нову нашу молодь, нову нашу Україну» [32, с. 301, 305, 310, 315—317]. Цього ОУН вдається досягнути, проблемами ідеології почнуть займатись М. Сциборський, Ю. Вассиян, С. Ленкавський та ін.

⁴ Лист Є. Коновальця до Д. Андрієвського від 13 листопада 1928 р. Осередок української культури і освіти (Вінніпег, Канада). Архіви. Фонд Михайла Селешка. Box 12 (b), Ea 4-7 (відсутнє нумерування документа та сторінок).

Далі Є. Коновалець та ПУН поринули в свої організаційні процеси, були зайняті питанням пацифікації в Лізі Націй тощо.

Знову Д. Донцов з'являється в полі зору Є. Коновальця влітку 1933 р. У цей час до ОУН в еміграції приєднався Є. Ляхович. Одним з перших завдань, які доручив йому Є. Коновалець, це поїздка на Галичину, де він повинен був мати від його імені розмову з А. Шептицьким та Д. Донцовим. Про це, Є. Коновалець інформував Д. Андрієвського в листі від 19 липня 1933 р. [2, с. 371]. Результат цієї поїздки нам не вдалось з'ясувати. Але вже 11 серпня 1933 р. Є. Коновалець у черговому листі до Д. Андрієвського, намагаючись стримати його надмірну критику радикальної діяльності членів ОУН на Галичині та впливу Д. Донцова, пише: «Рівнож критика Ваша Донцова була би правильна, коли би обмежилася вона до тактики а не до обезцінювання взагалі ролі Донцова» [2, с. 378].

У відповіді до Є. Коновальця 11 серпня 1933 р., Д. Андрієвський про Д. Донцова пише: «Донцов для мене є епохальним явищем в українському житті, але він не вистарчаючий, як під оглядом програмовим так і тактичним. Він є ідеолог, на яким небезпечно замикатися, як то мають тенденцію робити молоді краєвики. Наша організація а радше рух повинен покрити цілий зміст національного життя, але для того повинен він бути психологічно і тактично справді національно універсальним» [2, с. 380]. Отже, визнаючи унікальність Д. Донцова, Д. Андрієвський акцентував на відсутності гнучкості в його діях, надмірній категоричності, що обмежувало його зміст націоналізму, а відповідно і дії прихильників.

Є. Коновальцю таки вдалось організувати з ним зустріч на нейтральній стороні. У середині грудня 1933 р. Є. Коновалець будучи в Парижі зустрівся з В. Вишиваним, який погодився допомогти «витагнути» Д. Донцова зі Львова. Зокрема, В. Вишиваний мав посприяти, щоб якась французька організація з вивчення України погодилась запросити Д. Донцова виступити з лекціями в Парижі [2, с. 397; 33, с. 473].

Цю ідею вдалось реалізувати. У першій половині березня 1934 р. Є. Коновалець зустрівся з Д. Донцовим у Парижі. Інформацією про цю зустріч поділився з Д. Андрієвським, Є. Ляховичем та Є. Онацьким. За результатом переговорів Д. Донцов не відмовився контактувати з Є. Коновальцем, але ввійти в склад ОУН не погодився [2, с. 414; 34, с. 70].

У Парижі Д. Донцов відмовився зустрічатись з членами ПУН, О. Бойківим та М. Сціборським. Мабуть боявся, щоб про його зустріч з членами ОУН не дізнались польські спецслужби, а це завадило поверненню та проживанню у Львові [34, с. 85—86].

Ця зустріч стала останньою. Після Парижу, між Є. Коновальцем та Д. Донцовим співпраця не розвинулась. Історик О. Зайцев припускає, що однією з причин могло бути фінансове питання [5, с. 236]. Тобто ОУН не могла задовольнити фінансові запити Д. Донцова. Є підстави погодитись з такою думкою, адже в ОУН, від часу створення, була складна ситуація з фінансуванням видавничої роботи, а тим більше з гонорами.

Після чергової безрезультатної історії з Д. Донцовим, члени ПУН В. Мартинєць та Є. Онацький вважали, що ОУН має виступити з критикою деяких ідей

Д. Донцова, які негативно впливають на націоналістичну молодь. Є. Коновалець був проти втягування ОУН в інформаційне протистояння з Д. Донцовим. В. Мартинець послунав Є. Коновальця та відмовився від публічної критики Д. Донцова. Натомість Є. Онацький таки не змовчав. Цю критику Д. Донцов не пропустив. Це інформаційне протистояння між Є. Онацьким та Д. Донцовим перейшло і в 1935 р. Є. Коновалець заборонив у газеті ОУН «Самостійна думка» друкувати відповідь Є. Онацького. Попри те, що сперечання між ними періодично спалахувало на сторінках різних видань, але воно не несло загрози організованому українському націоналізму за життя Є. Коновальця [5, с. 236—240, 244—245, 269—270].

Після вбивства влітку 1934 р. Б. Перацького, діяльність ОУН в еміграції та Галичині була суттєво паралізована, а відповідно Є. Коновальцю було не до Д. Донцова, а тим більше, мірятися гостротою слова. Від цього ніхто б не виграв, а програв би український націоналізм.

Отже, у відносинах між Є. Коновальцем та Д. Донцовим можна виділити чотири періоди. Перший, це час напередодні Першої світової війни. Знайомство з Д. Донцовим стало першим відкриттям для Є. Коновальця стану та перспективи української справи в Росії.

Другий період, це співпраця, яка припадає на травень 1918 — січень 1919 р. У часи гетьмана П. Скоропадського Д. Донцов дуже розраховував на тверду проукраїнську позицію Є. Коновальця та січових стрільців. Д. Донцов відіграв ключову роль у становленні комунікації між П. Скоропадським та Є. Коновальцем. Після приходу Директорії до влади в Україні, Д. Донцов залишився в Києві та був одним з тих, з ким консультувався Є. Коновалець у важливих політичних питаннях.

Третій період, це 1922 р. Містом, де було відновлено співпрацю, став Львів. У 1922 р. Є. Коновальцю та Д. Донцову вдалось реалізувати єдиний спільний проект, це відновлення видання журналу «Літературно-науковий вістник». Уважаємо, що цей епізод співпраці мав важливе значення в подальшому для Д. Донцова. Адже це призвело до того, що він отримав стабільне місце роботи та добрі стартові умови для активної громадсько-політичної діяльності й концентрації над написанням інтелектуальних праць. Ці праці стали ідеологічним підґрунтям для подальшої революційної діяльності УВО, створення та утвердження ОУН. З іншої сторони це визнання Є. Коновальцем професіоналізму Д. Донцова.

Четвертий епізод, і останній, це комунікація Є. Коновальця з Д. Донцовим через членів ПУН для залучення до створення та діяльності ОУН. У цьому проєкті Є. Коновалець дуже розраховував, що Д. Донцов очолить ідеологічний напрям в ОУН. Однак Д. Донцов не хотів організаційно зв'язуватись з ОУН. Мабуть причиною були питання безпеки проживання в Польщі, після того, як увійде в склад ОУН. До причин можна віднести індивідуальні громадсько-політичні амбіції та певні психологічні особливості, в контексті яких він не мав бажання розділяти славу з організацією, нести колективну відповідальність за її діяльність, виконувати якісь організаційні завдання тощо. Також, можливо, Є. Коновалець не мав змоги платити за співпрацю кошти, які просив Д. Донцов. Попри різні погляди,

Є. Коновалець та Д. Донцов між собою та публічно не конфліктували, а отже, не розколювали український національний рух.

З подальших перспективних фрагментів для дослідження відносин між Є. Коновальцем та Д. Донцовим можна виділити період, пов'язаний з часописом «Заграва». Через брак джерельного матеріалу, важко чітко визначити роль Є. Коновальця в історії цього часопису, а отже і впливу на подальші відносини з Д. Донцовим. Перспективною може видатись тема про переговори колег Є. Коновальця з Д. Донцовим.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Cherchenko, Y. Neopublikovani lysty D. Dontsova do D. Andriyevs'koho (1927-1928). *Istorychnyy zhurnal*. 2006. № 1. S. 97-105 [in Ukraine].
[Черченко, Ю. Неопубліковані листи Д. Донцова до Д. Андрієвського (1927—1928). *Історичний журнал*. 2006. № 1. С. 97-105].
2. Dokumenty i materialy z istoriyi Orhanizatsiyi Ukrayins'kykh Natsionalistiv. T. 2. Ch. 2. Lystuvannya Ye. Konoval'tsya z D. Andriyevs'kym. Uporyadnyk Yu. Cherchenko. Kyiv, 2007. 536 s. [in Ukraine].
[Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів. Т. 2. Ч. 2. Листування Є. Коновальця з Д. Андрієвським. Упорядник Ю. Черченко. Київ, 2007. 536 с.].
3. Cherchenko, Y. Fond Dmytra Andriyevs'koho v Arkhivi OUN u Kyuvi. *Ukrayins'kyu arkhеоhrafichnyy shchorichnyk*. Nova seriya. Vypusk 23/24. Kyiv. S. 95-125 [in Ukraine].
[Черченко, Ю. Фонд Дмитра Андрієвського в Архіві ОУН у Києві. *Український археографічний щорічник*. Нова серія. Випуск 23/24. Київ, 2020. С. 95—125].
4. Khoma, I. Istoriya viys'kovoho formuvannya Sichovykh stril'tsiv (1917-1919 roky). Lviv, 2016. 240 s. [in Ukraine].
[Хома, І. Історія військового формування Січових стрільців (1917—1919 роки). Львів, 2016. 240 с.].
5. Zaytsev, O. Natsionalist u dobi fashyzmu. L'vivs'kyu period Dmytra Dontsova 1922-1939 roky. L'vivs'kyu period Dmytra Dontsova. Nacherk intelektual'noyi biohrafiyi. Kyiv, 2019. 344 s. [in Ukraine].
[Зайцев, О. Націоналіст у добі фашизму. Львівський період Дмитра Донцова 1922—1939 роки. Львівський період Дмитра Донцова. Начерк інтелектуальної біографії. Київ, 2019. 344 с.].
6. Khoma, I., Shevchenko, M. Yevhen Konovalets' i "Prosvita". *Novitnya doba*. L'viv, 2021. Vyp. 9. S. 264-273 [in Ukraine].
[Хома І., Шевченко М. Євген Коновалець і «Просвіта». *Новітня доба*. Львів, 2021. Вип. 9. С. 264—273].
7. Khoma, I. Yevhen Konovalets' i Ukrayins'kyu students'kyu soyuz. *Ternopil's'kyu natsional'nyu pedahohichnyu universytet imeni Volodymyra Hnatyuka*. Naukovi zapysky: Seriya "Istoriya". 2018. Vyp. 1, ch. 2. S. 100-104 [in Ukraine].
[Хома І. Євген Коновалець і Український студентський союз. *Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка*. Наукові записки: Серія «Історія». 2018. Вип. 1, ч. 2. С. 100—104].
8. Kvit S. Dmytro Dontsov: ideolohichnyy portret. Vydannya druhe, vypravlene i dopovnene. L'viv: Halyts'ka vydavnycha spilka, 2013. 192 s. [in Ukraine]
[Квіт, С. Дмитро Донцов: ідеологічний портрет. Видання друге, виправлене і доповнене. Львів: Галицька видавнича спілка, 2013. 192 с.]

9. Student-s'kyu konhres. *Nasha shkola: naukovo-pedahohichna chasopys. Rik p'yatyu*. L'viv-Chernivtsi. 1913. S. 271-282. [in Ukraine]
[Студентський конгрес. *Наша школа: науково-педагогічна часопис. Рік п'ятий*. Львів-Чернівці. 1913. С. 271—282.]
10. Students'kyu konhres. *Dilo. 4 n.st.* (21 chervnya st.st.) lyupnya 1913. S. 4-5 [in Ukraine].
[Студентський конгрес. *Діло. 4 н.ст.* (21 червня ст.ст.) липня 1913. С. 4—5].
11. Nash z'yizd. *Shlyakhy. 15 lyupnya 1913*. S. 81-84 [in Ukraine].
[Наш з'їзд. *Шляхи. 15 липня 1913*. С. 81—84].
12. Student-s'kyu konhres. *Dilo. 5 n.st.* (22 chervnya st.st.) lyupnya 1913. S. 2 [in Ukraine].
[Студентський конгрес. *Діло. 5 н.ст.* (22 червня ст.ст.) липня 1913. С. 2].
13. Student-s'kyu konhres. *Dilo. 8 n.st.* (25 chervnya st.st.) lyupnya 1913. S. 2 [in Ukraine].
[Студентський конгрес. *Діло. 8 н.ст.* (25 червня ст.ст.) липня 1913. С. 2].
14. Shakh S. Molodist' Ye. Konoval'tsya. *Yevhen Konovalets' ta yoho doba*. Uporyadnyky druhoho vydannya. V. Moroz, V. Muravs'kyu, I. Khoma. Ivano-Frankivs'k, 2021. 1184 s. in Ukraine].
[Шах С. Молодість Є. Коновальця. *Євген Коновалець та його доба*. Упорядники другого видання. В. Мороз, В. Муравський, І. Хома. Івано-Франківськ, 2021. 1184 с.].
15. *Derzhavnyy vistyuk*. 7 chervnya 1918. S. 1 [in Ukraine].
[Державний вістник. 7 червня 1918. С. 1].
16. Dashkevych R. Artyleriya Sichovykh Stril'tsiv u borot'bi za Zoloti Kyivys'ki vorota. N'yuyork, 1965. 206 s. [in Ukraine].
[Дашкевич Р. Артилерія Січових Стрільців у боротьбі за Золоті Київські ворота. Нью-Йорк, 1965. 206 с.].
17. Dontsov D. Rik 1918. Kyiv. Toronto, 1954. 128 s. [in Ukraine].
[Донцов Д. Рік 1918. Київ. Торонто, 1954. 128 с.].
18. Herchanivs'kyu D. Z Yevhenom Konoval'tsem za derzhavnu nezalezhnist' Ukrayiny (1917-1919 rr.). *Yevhen Konovalets' ta yoho doba*. Uporyadnyky druhoho vydannya. V. Moroz, V. Muravs'kyu, I. Khoma. Ivano-Frankivs'k, 2021. 1184 s. [in Ukraine].
[Герчанівський Д. З Євгеном Коновальцем за державну незалежність України (1917—1919 рр.). *Євген Коновалець та його доба*. Упорядники другого видання. В. Мороз, В. Муравський, І. Хома. Івано-Франківськ, 2021. 1184 с.].
19. Konovalets' Ye. Prychynky do istoriyi ukrayins'koyi revolyutsiyi. L'viv, 2002. 62 s. [in Ukraine].
[Коновалець Є. Причинки до історії української революції. Львів, 2002. 62 с.].
20. Kuchabs'kyu V. Vid pervopochyniv do Proskurivs'koyi operatsiyi. *Korpus Sichovykh Stril'tsiv: Voenno-istorychnyy narys. Yuvileynе vydannya 1917-1967*. Chikaho, 1969. 1-254 s. [in Ukraine].
[Кучабський В. Від первопочинів до Проскурівської операції. *Корпус Січових Стрільців: Воєнно-історичний нарис. Ювілейне видання 1917—1967*. Чикаго, 1969. 1—254 с.].
21. Skoropads'kyu P. Spohady. Kyiv. Filadel'fiya, 1995. 493 s. [in Ukraine].
[Скоропадський П. Спогади. Київ. Філадельфія, 1995. 493 с.].
22. Areshuvannya shtabu USS v Kyevi. *Dilo. 10 veresnya. 1918*. S. 2. [in Ukraine].
[Арештування штабу УСС в Києві. *Діло. 10 вересня. 1918*. С. 2].
23. Martynets', V. Ukrayins'ke pidpillya. Vid UVO do OUN: spohady ta materiyaly do peredistoriyi ta istoriyi ukrayins'koho orhanizovanoho natsionalizmu. B.M., 1949. 419 s. [in Ukraine].
[Мартинець, В. Українське підпілля. Від УВО до ОУН: спогади та матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму. Б.М., 1949. 419 с.].
24. Vid Tsentral'noho informatsiynoho byuro pry Dyrektoriyi Ukrayins'koyi Narodnoyi Respubliky. *Nova Rada*. 17 sichnya. 1919. S. 2. [in Ukraine].
[Від Центрального інформаційного бюро при Директорії Української Народної Республіки. *Нова Рада*. 17 січня. 1919. С. 2].

25. Doroshenko, V. "Literaturno-Naukovyy Vistnyk" (Z nahody 50-richchya zasnuvannya). *Literaturno-naukovyy vistnyk*. 1948. *Richnyk* 32. *Knyha 1. Traven'*. S. 47-55 [in Ukraine]. [Дорошенко, В. «Літературно-Науковий Вістник» (З нагоди 50-річчя заснування). *Літературно-науковий вістник*. 1948. *Річник* 32. *Книга 1. Травень*. С. 47—55].
26. Lyst Yevhena Konoval'tsya do Andriya Mel'nyka vid 10 kvitnya 1922 r. Andriy Mel'nyk. 1890-1964. Spohady. Dokumenty. Lystuvannya. Uporyadnyk O. Kucheruk, Yu. Cherchenko. Kyiv, 2011. 568 s. [in Ukraine]. [Лист Євгена Коновальця до Андрія Мельника від 10 квітня 1922 р. Андрій Мельник. 1890—1964. Спогади. Документи. Листування. Упорядник О. Кучерук, Ю. Черченко. Київ, 2011. 568 с.].
27. Kedryn-Rudnyts'kyu, I. Vydatna indyvidual'nist'. *Yevhen Konovalets' ta yoho doba*. Uporyadnyky V. Moroz, V. Muravs'kyu, I. Khoma. Ivano-Frankivs'k, 2021. S. 375-392 [in Ukraine]. [Кедрин-Рудницький, І. Видатна індивідуальність. *Євген Коновалець та його доба*. Упорядники В. Мороз, В. Муравський, І. Хома. Івано-Франківськ, 2021. С. 375—392].
28. Dontsov, D. Nasha politychna dumka i strilets'tvo. *Istorychnyy Kalendar-al'manakh Chervonoyi Kalyny na 1924 r.* L'viv, 1923. S. 32-35 [in Ukraine]. [Донцов, Д. Наша політична думка і стрілецтво. *Історичний Календар-альманах Червоної Калини на 1924 р.* Львів, 1923. С. 32—35].
29. Kucheruk, O. Dmytro Andriyevs'kyu i protses pidhotovky Pershoho Konhresu Ukrayins'kykh Natsionalistiv 1929 r. *Ukrayins'kyu vyzvol'nyu rukh*. L'viv, 2006. Zbirnyk 8. S. 76-101 [in Ukraine]. [Кучерук, О. Дмитро Андрієвський і процес підготовки Першого Конгресу Українських Націоналістів 1929 р. *Український визвольний рух*. Львів, 2006. Збірник 8. С. 76—101].
30. Dokumenty i materialy z istoriyi Orhanizatsiyi Ukrayins'kykh Natsionalistiv. T. 1. 1927-1930. Uporyadnyky Yu. Cherchenko, O. Kucheruk. Kyiv, 2005. 480 s. [in Ukraine]. [Документи і матеріали з історії Організації Українських Націоналістів. Т. 1. 1927—1930. Упорядники Ю. Черченко, О. Кучерук. Київ, 2005. 480 с.].
31. Protokol narady chleniv Provodu ukrayins'kykh natsionalistiv ta OUN v Zhenevi 14-15 kvitnya 1930 r. Konovalets', Ye. "YA b'yu v dzvin, shchob zrushyty spravu v OUN z mertvoyi tochyky...". Nevidomi dokumenty Orhanizatsiyi Ukrayins'kykh Natsionalistiv. Rik 1930: naukovodokumental'ne vydannya. Kyiv, 2003. 272 s. [in Ukraine]. [Протокол наради членів Проводу українських націоналістів та ОУН в Женеві 14—15 квітня 1930 р. Коновалець, Є. «Я б'ю в дзвін, щоб зрушити справу в ОУН з мертвої точки...». Невідомі документи Організації Українських Націоналістів. Рік 1930: науково-документальне видання. Київ, 2003. 272 с.].
32. Onats'kyu, Ye. U vichnomu misti. *Zapysky ukrayins'koho zhurnalista. Rik 1930*. Buenos-Aygos, 1954. 533 s. [in Ukraine]. [Онацький, Є. У вічному місті. *Записки українського журналіста. Рік 1930*. Буенос-Айрос, 1954. 533 с.].
33. Onats'kyu, Ye. U vichnomu misti. *Zapysky ukrayins'koho zhurnalista. Rik 1933*. Toronto, 1985. 512 s. [in Ukraine]. [Онацький, Є. У вічному місті. *Записки українського журналіста. Рік 1933*. Торонто, 1985. 512 с.].
34. Onats'kyu, Ye. U vichnomu misti. *Zapysky ukrayins'koho zhurnalista. Rik 1934*. Toronto, 1989. 401 s. [in Ukraine]. [Онацький, Є. У вічному місті. *Записки українського журналіста. Рік 1934*. Торонто, 1989. 401 с.].

Надійшла / Received 09.10.2024

Ivan KHOMA

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History),
Head of the Department of History, Museum Studies and Cultural Heritage,
Lviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine)

ivan.y.khoma@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-4607-7065>

Mykhailo ROMANIUK

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History),
Head of the Department of Contemporary History,
I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine (Lviv, Ukraine)

rmv.lviv@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9407-0066>

YEVHEN KONOVALETS AND DMYTRO DONTSOV: FROM COOPERATION TO MISUNDERSTANDING

The goal is to investigate the origins, course, and results of cooperation between Ye. Konovalets and D. Dontsov. **Methodology.** The methodological principles of scientificity, historicism, criticality, impartiality, systematicity, and verification were observed during the writing of the scientific article. The following research methods were used in the process of writing — problem-chronological, retrospective, and biographical. **Scientific novelty.** For the first time in Ukrainian historiography, the activities of Ye. Konovalets and D. Dontsov became the subject of a separate comprehensive scientific study from their acquaintance to their last meeting. **Main results.** Ye. Konovalets and D. Dontsov met in Lviv on the eve of the World War I. The centers of acquaintance and periodic meetings were the faculty of law and political knowledge of Lviv University, as well as the Ukrainian Student Union, at the II congress of which in July 1913 they gave reports. The next stage of meetin and cooperation was Kyiv. Chronologically, this stage covers May 1918 — January 1919. The second stage is a collaboration between D. Dontsov and Ye. Konovalets and falls on May 1918 — January 1919. All events took place in Kyiv. D. Dontsov helped Ye. Konovalets and the military formation of Sichovi Striltsi to return to military service in the Ukrainian State. Under the Directory of the Ukrainian People's Republic (UNR), D. Dontsov stayed in Kyiv. Ye. Konovalets was his security guarantor. After the defeat of the Ukrainian National Revolution of 1917—1921, Ye. Konovalets and D. Dontsov met at the beginning of 1922 in Lviv. This year, they managed to resume publication in the magazine "Literary and Scientific Bulletin" whose editor-in-chief was D. Dontsov. After the forced emigration to the countries of Western Europe, Ye. Konovalets' contacts with D. Dontsov ceased for several years. At the end of the 1920s, Ye. Konovalets, while preparing the creation of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), tried, through correspondence and other people, to attract D. Dontsov to the OUN. However, he refused to join the OUN categorically and continued to develop independently the theoretical foundations of Ukrainian nationalism. The last meeting between Ye. Konovalets and D. Dontsov took place in Paris in March 1934. After that, no constructive work was developed. **Conclusions.** So, the acquaintance with D. Dontsov opened the way for Ye. Konovalets to understand the state of affairs of Ukraine in Russia. The beginning of cooperation fell on the state-building process in Kyiv under the leadership of P. Skoropadskyi; this time, D. Dontsov was counting very much on firm pro-Ukrainian position of Ye. Konovalets and the Sichovi striltsi. The only joint achievement was the resumption of publication in the "Literary and Scientific Bulletin" magazine in 1922. Before and after the establishment of the OUN, Ye. Konovalets was very hopeful that D. Dontsov would lead the ideological direction of the organization. However, he did not want to do anything with the OUN.

Keywords: Ye. Konovalets, D. Dontsov, R. Sushko, D. Andrievskyi, V. Martynets, M. Stsiborskyi, Sichovi striltsi, "Literary and Scientific Bulletin", Ukrainian Military Organization, Organization of Ukrainian Nationalists.